

נחלק אלוהו

פרשת
משפטים

משיעורי הרב אליהו דיסקין שליט"א

**"אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו
פְּנֵשָׁה לֹא תִשְׁיָמוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ" (כב, כד).**

ואמרו בתנחומא ומובא בפירש"י: "את עמי" - שלא תנהג בו מנהג ביזיון בהלוואה שהוא עמי. 'את העני עמך' - הוי מסתכל בעצמך כאילו אתה עני". ע"כ. הרי מפורש שהזהירה תורה על שני עניינים הנ"ל, שלא יתן ללוה הרגשה של "שפל ומבוזה", ושלא ירגיש המלוה בעצמו הרגשה של "מושל ושליט" על הלוה.

והנה יש לדקדק בפסוק זה שהתורה כללה "שתי אזהרות" שלכאורה אין קשר ביניהן א. לא לתובעו בחזקה אם אתה יודע שאין לו. ב. שלא ליקח ריבית מהלוה. ומצאתי בדברי הרמב"ן כאן שמפרש הקשר בין שתי האזהרות וז"ל: "לא תהיה לו כנושה" - שלא תהיה לו כמלוה שהוא כמושל ללוה כענין שכתוב ועבד לוח לאיש מלוה, אבל תהיה לו בכל דבר כאילו לא לוח ממך לעולם. 'ולא תשים עליו נשך' - נשך כסף נשך אוכל, אבל תהיה ההלוואה אליו חסד לא תטול ממנו לא תועלת כבוד ולא תועלת ממון. עכ"ל הרמב"ן. ומבואר גם בדברי הרמב"ן שהתורה מזהירה על שני העניינים הנ"ל.

הגר"א אומר שמכל מצוה אנו יכולים ללמוד לא רק את דיניה, אלא ממצוות התורה אנו למדים מה רצון הקב"ה מאיתנו, ומזה יש להקיש וללמוד הרבה ענפים ותולדות מכל מצוה ומצוה. גם את רוח רצון התורה. פרשיות "עבד עברי" ו"מלוה ולוה", מלמדות אותנו, כמבואר לעיל, את מידת אצילות הנפש הנדרשת מהאדם שלא להשפיל את השפלים, ולא לטפח הרגשת עליונות עליהן.

היה בעל צדקה גדול שחי בירושלים. במשרדו היו כורסה וגם שרפרף פשוט שעמדו לרשותו. כאשר היה יושב עם הצוות שעבדו עמו בניהול הקופה, היה יושב על הכורסה, אבל כאשר ישב עם הנזקקים לעזרה, ישב על השרפרף. כשנשאל על הנהגה זו השיב בפשטות: די לו לאדם הנזקק בהרגשה הקשה והאי נעימות שיש לו שהוא נזקק לאחרים אז אני משתדל עד כמה שאפשר להקל עליו הרגשה זו.

הרה"צ רבי מנחם מונדרר זצ"ל היה מיקירי ירושלים, ביתו היה בית של הכנסת אורחים. מדי שבת בשבתו עשרות עניים וקשי יום היו נכנסים לביתו בחופשיות וסועדים את ליבם על שולחנו. אחד העניים שהיו מבאי הבית הזה, ניגש פעם אחת לצדיק אחד וביקש ממנו ברכה. הרב הצדיק הפנה אותו לרב מונדרר, ואמר לו שכדאי לו לבקש ממנו ברכה. העני השיב לרב בתמיהה רבתי: ממנו אקבל ברכה? הרי הוא אוכל עמנו תמיד בבית שבו מקיימים

"כי תקנה עבד עברי" (כא, ב).

ואז"ל בפ"ק בקידושין (כ). ת"ר כי טוב לו עמך, עמך במאכל, עמך במשתה, שלא תהא אתה אוכל פת נקיה והוא אוכל פת קיבר... אתה ישן על גבי מוכין והוא ישן על גבי התבן. מכאן אמרו כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו. ואיתא בירושלמי דאם אין לאדון אלא כרית אחת כע"כ צריך ליתנו לעבדו.

ויש להבין מה נשתנה "עבד עברי" משאר בני האדם. שהרי אם יש לך שכן שאין לו כריות בביתו ולך יש כרית אחת אינך מחוייב לתת לו הכרית שלך, שהרי לגבי מצות צדקה וחסד נאמר "ואהבת לרעך כמוך" ולא חייבה תורה את האדם להעדיף טובת חבירו על טובת עצמו ומה נשתנה דין ה"עבד" בזה.

אך הביאור בזה הוא שירדה תורה לסוף דעתו של האדם, ודרשה מאתנו להבחין בין מצבו העלוב של העבד לבין מצבו של אדם מן השורה. לדוגמא: אדם בא אל שכנו ואומר לו שהוא סובל מאד מכאבי גב ואינו יכול לישון בלי כרית, ולכן הוא מבקש משכנו שישאיל לו כרית. ולמשאיל יש רק כרית אחת, ואם ישאילנה לחברו ייאלץ לישון בלי כרית. האם גם כאן נאמר "חייך קודמים". הרי אינה דומה מידת הזדקקותו של הסובל מכאבי גב לכרית, להזדקקותו של המשאיל הבריא. אם כן, מן היושר הוא שישאיל לשכנו את כריתו היחידה.

הוא הדין לגבי העבד. אם יימנע מלתת לו את הכרית היחידה שיש לו, לא רק הכרית תחסר לעבד, אלא תתלוה לכך מועקה קשה הנובעת מתחושת האפליה. הוא יתהפך על משכבו בייסורי נפש משום שהוא המושפל, והאדון הוא השליט והמושל עליו. ייסורים אלו לא יהיו מנת חלקו של האדון אם יישאר ללא כרית, לכן אמרה התורה להעדיף את העבד. וכ"כ הרמב"ם בהלכות עבדים (א-ט) גבי האיסור של "לא תעבוד בו עבודת עבד" וז"ל: "במה דברים אמורים בעבד עברי מפני שנפשו שפלה במכירה".

ויש להוסיף עוד בזה דבאופן טבעי היחס בין האדון לעבד הרי מלבד מה שהעבד מרגיש עצמו "מושל ושליט" על העבד, והרי אם האדון ישתמש בכרית לעצמו הרי "שתים רעות" עושה: האחד - שמחזק ומעצים אצל העבד את הרגשת ה"שפלות" וכנ"ל. והשני - שמתעצם אצל האדון הרגשה שהוא "מושל ושליט" על העבד. ולכך ציוותה התורה שלא יגיע שום מצב שיש לאדון איזה שהוא "יתרון" על עבדו במשהו. התורה באה לצרף את נפשו של האדון שישמור על אצילותה ולא ישחיתנה על ידי הרגשת שררה ועליונות. ועל דרך זה מצינו גם בהמשך הפרשה כדלהלן.

הכנסת אורחים, אם כן הוא אדם פשוט... הרי לנו דוגמא מופלאה של נתינה בלי שום שמץ של התנשאות, עד כדי כך שהעניים אוכלי שולחנו לא העלו על דעתם כלל שהוא בעל הבית.

"ורצע אדוניו את אזנו במרצע ועבדו לעולם" (כ"א,ו)

ופירש"י (קידושין כ"א): לעולמו של יובל. וידוע מה שחקרו האחרונים בגדר יציאת ע"ע ביובל אם המכירה מעיקרא היא "מכירה לזמן" עד היובל, או שמצד המכירה עצמה הוא מכור לעולם, אלא דכשמגיע יובל אז מתחדש עליו "הפקעה" מן העבדות. [וכעין זה דנו האחרונים גבי יציאת שש, והאחרונים כתבו דפשטות הגמ' פ"ק בקידושין (ד.) משמע דיציאה בשש שנים זוהי "הגבלה בעצם המכירה" שהיא לשש שנים בלבד ואילו יציאת יובל זוהי "הפקעה" שמתחדשת ביובל שהרי אמרו שם דע"ע נחשב קנוי "קנין שנים" ואילו נרצע נחשב קנוי "קנין עולם"].

ומצאתי לרבינו הגר"א ז"ל ב"אדרת אליהו" כאן שכתב וז"ל: **ועבדו לעולם "לעולם" משמע ממש רק שבפרשת היובל** (ויקרא כ"ה,ו) אמרה תורה שהיא מוציאה כל הנמכר לעולם. וביארה תורה פרשת היובל בפרשה מיוחדת על הכל. עכ"ל.

ומפורש בדבריו לגבי "יציאת יובל" דהוי "הפקעה המתחדשת", ובזה מבאר הטעם שאמרה התורה כאן "ועבדו לעולם" דהפרשה שלנו שמתייחסת ליסוד דיני ע"ע בזה נאמר "לעולם" כי המכירה ביסודו היא "לעולם", ורק בפרשת בהר שמדברת על כל ענייני יובל בזה אמרה תורה שמתחדשת עליו הפקעה ביובל. ולדברי הגר"א הפשיטות לחקירת האחרונים מפורשת בתורה.

"כי יבער איש שדה או כרם ושלח את בעירה ובער בשדה אחר מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם" (כ"ב,ד)

ודרשו ז"ל בב"ק (נח:): ממש"נ "ובער בשדה אחר" ששמין תשלומי הנזק אגב השדה. [כמה היתה יפה קודם הנזק וכמה היא יפה עתה ומשלם את ההפרש]. ויש ליתן טעם מכיון דזהו קולא

ב"תשלומין" מפני מה כתבה התורה לשון זה [ובער בשדה אחר] לגבי ה"נזק" [ועין בזה בגמ' שם].

וע"ד הפשט י"ל בזה דהתורה באה ללמד דגדר הקולא אינה רק קולא ב"תשלומין" אלא דהקולא היא בעצם שימת "הגדרת הנזק עצמו" ובלשון הגמ' ריש פרק הפרה (ב"ק מז.) "משום דאמר ליה פרה מעברתא אזיקתך פרה מעברתא שיימנא לך". [עיין חזון יחזקאל ב"ק (פ"ו ה"י) ומש"כ בזה בחי' מרן רי"ז הלוי ז"ל במכתב סוף הספר]

ולכאורה יש בזה גם נפק"מ לדינא דהנה נראה פשוט דבקרן תמה [דחיובו חצי נזק] אם ה"נזק" היה מאה זוז ושיעור חצי הנזק הוא חמישים. ושיעור "מה שנהנה" היה שבעים. פשוט דמשלם שבעים מדין "מה שנהנה".

אכן גבי תשלומי "שן ורגל" אם מה שאכלה שווה מאה ואילו אגב שדה אינו שווה אלא חמישים ושיעור מה שנהנה היה שבעים. בזה תלוי בהנ"ל דאם דין "אגב שדה" זהו קולא ב"תשלומין" אז גם בזה ישלם שבעים, דסוף סוף הרי נהנה שבעים. אך אם זהו קולא בשיעור ה"נזק" עצמו וכנ"ל א"כ א"א לחייבו יותר מחמישים דאין לחייבו מדין "נהנה" אחרי שנשתלם כל שיעור נזקו.

"העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל לתת את תרומת ד' לכפר על נפשותיכם" (פרשת שקלים, ל"טו)

יתכן לומר דהטעם שמחצית השקל נקרא "תרומת ד'" שהרי ה"תרומה" שיש לה שיעור מן התורה זוהי "תרומת מעשר" ושיעורה אחד ממאה מכל הכרי. והנה מחצית השקל בא "לכפר על נפשותיכם" ונתנוהו מבן עשרים שנה ומעלה. ומצינו ב"פרשת ערכין" דשיעור "ערכך נפשות" מבן עשרים ועד בן ששים הוא חמישים שקל כסף. ואמרה תורה לתת "מחצית השקל" - "לכפר על נפשותיכם" שזהו בדיוק אחד ממאה משיעור ערך נפשו, ולכן נקרא בפרשה זו "תרומת ד'" ששיעורו כשיעור תרומת מעשר שהוא אחד ממאה מהכרי.

להצטרפות לקבלת הגליונות והשיעורים: